

Проф. др Милан Милошевић*

(Приказ књиге: др Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, Београд, „Службени лист СРЈ“, Факултет политичких наука, 2002)

Почетак новог миленијума обележиле су и промене у сфери безбедности. Свет у којем живимо технолошки се „скупио“ и у њему се, у тесној зависности, истовремено одвијају процеси глобализације и фрагментације. Издиференцирало се мноштво савремених безбедносних изазова, ризика и претњи, међу којима највећи значај за опстанак и просперитет држава и међународне заједнице у целини имају регионални сукоби, међународни тероризам, илегални промет дроге и оружја, транснационални организовани криминал, и друго. Нови безбедносни изазови и претње налажу и адекватно теоријско промишљање међународне безбедности, односно савремене приступе тој проблематици. Значајан допринос бољем разумевању система и функције савремене безбедности, али и укупним напорима за преобликовање саме замисли безбедности, јесте и нова књига др Драгана Симића *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*.

У обликовању књиге *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности* аутору² су помогли: Драган Живојиновић, који је приредио прилоге, доц. др Миломир Степић, који је сачинио избор карата, и проф. др Богољуб Милосављевић, као уредник. Рецензенти књиге били су еминентни професори и теоретичари безбедности М. Хаџић и Ј. Галтунг.

Књига *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности* написана је на укупно 233 стране, на српском језику. Изузетак су пре-

¹ Д. Симић је у периоду 1993–2003. година објавио више радова на српском и енглеском језику, међу којима се издвајају: *Позитиван мир*, „Академиа нова“, Београд, 1993; *Security Issues of FR Yugoslavia within the Changes in Southeast Europe*, in *Information Management in the Field of Security Policy in the Southeast European Region*, National Defense Academy, Vienna, 2000, pp. 69–75; *From Civilian-Military to Civil-Military Relations in FR Yugoslavia*, in *Civil-Military Relations in South-East Europe*, National defense Academy, Vienna, 2001, pp. 89–111.

² Аутор је професор Факултета за цивилну одбрану у Београду.

³ Драган Симић, *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

води на енглески језик садржаја (*Contents*) и закључака (*Conclusions*). Прегледности књиге значајно доприноси правилан избор прилога и илустрација, али и зналачко коришћење научне апаратуре. Реч је о 193 фусноте, седам слика и по три табеле и шематска приказа, који употпуњују садржај и омогућавају потпуније сагледавање разматране проблематике. Уз уводне делове и списак изабране литературе, књига садржи 12 релативно засебних целина (есеја) и закључак, као и анекс у облику извода из докумената везаних за Организацију Уједињених нација, Организацију за европску безбедност и сарадњу, Западноевропску унију, Европску унију и НАТО. Тако конципиран приступ сасвим је у духу филозофије, односно теорије безбедности, која чини окосницу студија глобалне и националне безбедности. Такав приступ, такође, у потпуном складу је с чињеницом да је књига првенствено намењена читаоцима са високом теоријском културом, тј. студентима завршне године основних студија и последипломцима политичких и других наука (дефендологије итд.), али и свима које интересује међународна безбедност преваходно с теоријског аспекта. Језик и стил књиге одговарају читалачкој публици којој је књига преваходно намењена.

У предговору („Реч унапред“) аутор наводи да је уџбеничка намена књиге пресудно утицала на њен садржај, али и да се током истраживања материје и коначног уобличавања дела уверио у чињеницу да је наука о безбедности у садашње време, и у догледној будућности, истовремено и наука о опстанку човека и друштва. Притом наглашава да је књига, истовремено, наставак једног његовог ранијег покушаја да одгонетне међународну стварност на преласку из века у век и нови миленијум. Реч је о књизи *Поредак света* у којој аутор, анализирајући одлике светског система и поретка у периоду после „хладног рата“, по сопственом признању, није посветио довољно пажње значају војно-стратегијског аспекта у процесу преобликовања укупне замисли и система безбедности.

Аутор у уводу с правом указује на то да се у радовима већине научника и „практичара“ који се баве веома измењеним концептом, али и системима безбедности у околностима после раздобља двосредишног (биполарни) међународног система, налази тако мало преко потребних подстицајних разјашњења и много „празнословљења крупним речима“ (израз М. Бећковића). У таквим прилозима се углавном набрајају све доступне чињенице и праве „скеле“ од претпоставки и аналитичких средстава углавном неповратно прошлих односа и стања. Када се таква „зграда сазнања“ заврши, стварност одавно не станује у њој. Због тога је *Наука о безбедности* евидентан напор да се на досадашњу зграду безбедносних студија стави „крив“, односно да се „зграда мишљења безбедности“ постави на нове, шире и дубље темеље.

Централни део књиге чини 12 поглавља, на укупно 115 страна, у којима се разматрају поједине теме глобалне међународне и националне безбедности. У том, есенцијалном, делу књиге налазе се и шеме, табеле и слике, као и већина фуснота (181 од укупно 193). Иако није често заступљен у нашем научном и културном миљеу, такав приступ припремању уџбеничког штива потпуно је сврсисходан. На његову исправност указује и избор тема, које се препознају у насловима појединих поглавља: „Промене у систему или промене система“; „Основни узроци и услови преобликовања замисли безбедности“; „Напуштање мишљења и понашања у обрасцу 'безбедносне дилеме'“; „Национална безбедност и национални интерес: важнији видови“; „Различити приступи промишљању безбедносне и преобликовање замисли безбедности“; „О појму и значају безбедносне заједнице“; „Светски интереси и светска безбедност“; „Критички приступи' безбедности“; „Омеђивање предмета (истраживачког поља) науке о безбедности“; „Разнолики приступи промишљању безбедности: 'струје' унутар главних токова“; „Замисао сарадње у безбедности са поднасловом 'Концепт тзв. кооперативне безбедности' (*Cooperative Security Concept*)“; и „Заједничка безбедност у Европи“.

У наведеним поглављима – огледима о безбедности, упркос различитој дубини обраде, међународна безбедност се сагледава у све три равни: као стање, као функција и као систем. Притом, аутор не даје само тенденциозне промене у појму и садржају појма безбедности, већ образлаже и чиниоце (узроци и услови) редефиниције укупног концепта безбедности. Он тежи теоријском промишљању безбедности у њеним најширим оквирима, настојећи да свеобухватно захвати проблем. У том погледу *Наука о безбедности* даје неопходан теоријски оквир за реформу сектора безбедности.

Свако поглавље чини посебан есеј који се ослања на претходни и надовезује на следећи. Због тога се тешко могу класификовати, односно груписати по сродности садржаја. Ипак, већина тих огледа односи се на теорију међународне безбедности, при чему се само у неким случајевима аутор фокусира на проблеме карактеристичне за науку о безбедности као наставну и научну дисциплину која се тек профилише (*in statu nascendi*) – на пример, питање одређивања предмета („истраживачког поља“) науке о безбедности. Осим тога, у погледу опсега разматране проблематике, аутор је остао на нивоу европске безбедности.

У централном делу књиге обрађени су многи савремени појмови, проблеми и категорије међународне безбедности који подједнако привлаче пажњу теоретичара и стручњака из праксе, али и најшире читалачке публике. На пример, тзв. транснационални и глобални безбедносни изазови и безбедносне претње, на које се не може успешно одговорити само употребом војне моћи, затим нови видови насилних сукоба (ратови *треће врсте* и ратови *четврте генерације*) итд. Исто је

и са појмовима који су већ постали неизоставни чинилац савремене теорије међународних односа и безбедности, као што су: безбедносна дилема (*Security dilemma*), безбедносни режим (*Security regime*), безбедносни комплекс (*Security Complex*), безбедносна заједница (*Security community*), студије безбедности (*Security studies*), и други.³

Аутор с правом наводи да је наука о безбедности, која је у свету установљена пре неколико деценија, пратећи захтеве стварности, превазишла ограничења ратоводства и војне стратегије – као таква, изучава се и предаје на стотинама специјализованих института, катедри и универзитета. У нашој земљи је углавном писано о појединим појмовима, као и о конкретним системима безбедности. Другим речима, до сада није ни било покушаја да се једним, целовитим и непротивуречним, филозофским и теоријско-методолошким приступом утемељи наука о безбедности. Такво стање је очекивано ако се зна да сложеност појаве безбедности одвраћа истраживаче од целовитог приступа, па се радије усмеравају на опишљивије димензије те појаве (војска, полиција итд.).

Резултат „омеђивања“ предмета науке о безбедности аутор узима за схватање да су у средишту науке о безбедности „претње вредностима и начину живота политичких заједница, заједно са сукобима, посебно насилним сукобима“. Тиме је, како наглашава, настојао да избегне непотребно свођење науке о безбедности на њен – и даље најважнији, али не више и једини, понекад и понегде ни првенствени – предмет истраживачког занимања – насилне друштвене сукобе. Произилази да је, са тако одређеном садржином предмета истраживања и изучавања, наука о безбедности у самом „срцу“ студија међународних односа.

У анализи појмова националне безбедности и националног интереса, аутор с правом указује на то да је концепт националног интереса незаобилазан у разматрању безбедности уопште, а посебно у разматрању националне безбедности. Такође, указује на то да је појам националне безбедности, попут многих других појмова, „отворен“ и да, зависно од промене околности, времена и места, укључује или искључује поједине нове и неке „старе“ вредности. Аргументујући такво схватање, аутор упућује на говор о стању нације који је амерички председник Буш одржао 29. јануара 2002. на заједничком заседању оба дома Конгреса.⁴ У делу тог говора који се односио на питања безбедности било

³ На значај тих појмова указује и чињеница да су *conditio sine qua non* не само монографија и чланака већ и актуелних лексикона из те области (на пример, Evans, Graham, Newnham, John, *The Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London 1999).

⁴ Том приликом Џ. Буш је означио „безбедност америчке нације као приоритет његове администрације“. Према њему, дневни ред америчке безбедности обухвата следеће тачке: одбрана земље (војни буџет за ову годину повећан је на 379 милијарди долара), безбедност грађана („Америка није више заштићена огромним океанима“), здравствена безбедност (посебно борба против биотероризма, улагања у проналажење вакцине против антракса и других смртоносних болести), економска безбед-

је речи о одбрани земље, безбедности грађана, здравственој безбедности, економској безбедности и социјалној безбедности. Као што се може видети, околности настале након познатих догађаја од 11. септембра 2001. несумњиво су утицале на прилагођавање замисли и система безбедности старим и новим изазовима и претњима.

Сагледавајући измењену стварност међународних односа, аутор закључује да су сада најозбиљнији изазови и претње међународног и глобалног тероризма (многоструко узроковани политичким, економским, верским, културно-цивилизацијским, па чак подстакнути и еколошким разлозима, с најнеочекиванијим видовима испољавања, каква је, на пример, реална опасност од тзв. хемијског и биолошког тероризма или ширење оружја за масовно уништавање. Коначно, ту су организовани међународни криминал, трговина дрогом и белим робљем; проблем квалитета и количине хране (испошћавање обрадивих површина, последице по људско здравље примене генетског инжењеринга у производњи хране итд.) и исцрпивост постојећих извора енергије (нафта, земни гас, најразличитије руде).

Последњу деценију 20. века у међународним односима и светској политици обележили су, према аутору, и нови видови насилних сукоба: осим добро познатих ратова између држава током 18. и 19. века, као и два светска рата у 20. веку, наше време донело је и ратове треће врсте (*Wars of the Third Kind*), а на самом почетку 21. столећа наговештени су и ратови четврте генерације, које неки називају и тзв. недржавним, односно асиметричним насилним сукобима. Ратови треће врсте су унутрашњи сукоби који су најчешће узроковани етничким и верским разлозима или борбом за већом аутономијом, већим правима или за одвајањем од већ постојеће државе путем њеног разбијања. Унутрашњи ратови су у наше доба нова безбедносна претња: иако су по месту избијања унутрашњи, последице таквих ратова несумњиво утичу на безбедност у ближем и ширем окружењу тих држава, као и на међународну безбедност.

Најзад, у разматрању концепта тзв. кооперативне безбедности аутор прихвата став према којем се, насупрот другим међународним организацијама и савезима (ОУН, ОЕБС, ЕУ), једино НАТО у пракси доказао као водећа и делотворна установа међународне безбедности. Наиме, упркос неким примедбама, делујући и као *de facto* организација колективне безбедности, НАТО успешно је решио неколико озбиљних сукоба између неких својих чланица. Алијанса је, сматра аутор, „охрабривала и унапређивала безбедност у ближем и даљем

ност („Када Америка ради, Америка напредује – тако мој план економске безбедности може бити исказан у једној речи: посао“). Као основу за развој економије наглашава реформу образовања, доступност енергије, даље ширење слободне трговине и здраву пореску политику, као и потребу за сигурним пензијама и социјалном сигурношћу.

окужењу подједнако као институција и кроз практичне акције“.⁵ На пример, на самом почетку деведесетих година 20. века створен је Северноатлантски савез за сарадњу (*NACC*), убрзо за њим – Евроатлантски савез за партнерство (*ЕАРС*), затим, Стални заједнички савет НАТО – Русија (*ПЈС*), а потом Заједничка комисија НАТО – Украјина (*НАТО – Ukraine Joint Commission*) и Средоземни дијалог (*The Mediterranean Dialogue*).

Систем сарадње у безбедности (*Cooperative Security*) полаже, према аутору, своје најзначајније испите у пракси на Косову и Метохији, као и у Босни и Херцеговини. Уколико се, као резултат деловања Уједињених нација, Организације за безбедност и сарадњу у Европи, Европске уније и, понајвише, НАТО-а, тамо не изграде мултиетничка, мултиконфесионална и мултикултурна друштва, не осигура безбедност за све њихове грађане и, следствено томе, стабилност читавог подручја, као и нашег континента у целини, систем сарадње у безбедности ће тешко остати уверљив модел безбедности који отвара „нове хоризонте међународном поретку“.

У закључку аутор указује на то да је, упркос настајању глобалних изазова и претњи, тешко говорити о целовитој и непротивуречној замисли глобалне безбедности, а још мање има основа да се исправља о установљеном систему глобалне безбедности. Наиме, и поред сложеног стања, при чему поједине функције безбедности преузима и обавља најмоћнија држава света, *још није установљен систем глобалне безбедности*. Безбедност не треба да буде преобликована на појединачном или друштвеном нивоу који би били алтернатива националној безбедности – реч је о томе да управо систем националне безбедности, као до сада најделотворнији, треба прилагодити тако да може успешно да се стара о свим нивоима безбедности (укључујући људска права и све видове друштвене самобитности). Аутор сматра да безрезервно треба да буде прихваћен став да „безбедност мора да буде осмишљена на основном нивоу појединог људског бића, да би имала смисла на међународном плану“ (Бил Мексвини). У вези с тим, замисао свеобухватне (*Comprehensive Security Concept*) и, посебно, замисао сарадње у безбедности (*Cooperative Security Concept*) омогућавају да се, ако не сасвим, онда у охрабрујућој мери превазиђе обеспокојавајући исход „безбедносне дилеме“.

Попис изабране литературе садржи 138 одредница, од којих је стотину на страним језицима. У структури коришћених дела доминирају књиге у односу на чланке и поглавља у зборницама (112:26). Ме-

⁵ Управљање кризама (*Crisis Management*) било је у протеклој деценији главно оперативно средство НАТО-а за остварење, одржавање и унапређење безбедности и стабилности изван држава чланица алијансе, због чега је и формално истакнуто као „фундаментални безбедносни задатак“ (*Fundamental Security Task*) у Стратешком концепту НАТО-а из 1999. године.

ђутим, важнија од било каквих квантитативних показатеља јесте чињеница да је аутор користио квалитетну и актуелну литературу – посебно на енглеском језику.⁶

Прилоге у књизи чине документи који могу корисно да послуже при изучавању најновијих приступа, као и безбедносне праксе. Реч је о најзначајнијим документима, од којих се неки први пут преводe на српски језик. Тако се на ОУН односе изводи из Повеље Уједињених нација из 1945. године, док су за ОЕБС везани следећи изводи из докумената: Завршни акт Хелсиншке конференције (1975), Париска повеља за нову Европу (1990), Лисабонска декларација о заједничком и свеобухватном моделу безбедности за Европу у 21. веку (1996) и Истамбулска повеља за европску безбедност (1999), која садржи и Оперативни документ – платформу за кооперативну безбедност (са модалитетима сарадње).

Прилог о Западноевропској унији започет је приказом земаља чланица, земаља придружених чланица, земаља посматрача и земаља придружених партнера те организације, после којег следи Петерсбершка декларација ЗЕУ (Бон, 1992). Документа везана за Европску унију чине изводи из Уговора о Европској унији, укључујући Заједничку декларацију о ЗЕУ (Мастрихт, 1992),⁷ Декларација са Британско-француског самита (Ст. Мало, 1998), Декларација Европског савета о јачању заједничке политике Европе у области безбедности и одбране (Келн, 1999), Декларација Бриселске конференције о обавезама на основу потреба (2000) и извод из закључака Председништва Европског савета (Ница, 2002). Најзад, од докумената везаних за НАТО наведени су: Уговор организације Северноатлантског пакта (Вашингтон, 1949), Стратешки концепт Северноатлантског савеза (Рим, 1991), Позив на „Партнерство за мир“ (Брисел, 1994), Вашингтонска декларација (1999) и Односи НАТО – Русија: нови квалитет (Рим, 2002), као и преглед потписника Оквирног документа „Партнерства за мир“ (до сада је укупно 30 земаља потписало тај оквирни документ, при чему је Румунија била прва – 28. априла 1994), а Таџикистан по-

⁶ На пример: E. Adler, Burnets (eds.), *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998; Carter B. Ashton, William J. Pery, John Steinbruner, *A New Concept of Cooperative Security*, Washington DC: The Brookings Institutions Press, 1993; Barry Buzan, *People, States and Fear*, 2nd ed., London: Harvester Wheatsheaf, 1991; Ian Clark, *Globalization and International Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1999; Richard Cohen, Mihalka Mihael, *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, European Center for Security Studies – George C. Marshall, 2001; Heinz Gartner (ed.), *Europe's New Security Challenges*, London: Adrian Hyde-Price and Erich Reiter, Lynne Reinner Publishers, Boulder, 2001; R. Lipshutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, 1999, итд.

⁷ Том декларацијом Конференција је, у ствари, само примила к знању две декларације земаља чланица ЗЕУ, од којих се једна односи на улогу ЗЕУ и њене односе са ЕУ и Северноатлантским савезом.

следњи – 20. фебруара 2002; како су Чешка, Мађарска и Пољска током 1999. године примљене у НАТО, тренутно је у „Партнерству за мир“ 27 земаља.

На крају, са сигурношћу се може закључити да *Наука о безбедности*, и по садржини и по форми, излази из оквира класичног уџбеника, па може користити свим читаоцима заинтересованим за наведене сложене феномене.